

Verslag van het 18^e symposium van de Waddenacademie, in samenwerking met Programma Rijke Waddenzee, op 23 & 24 mei 2017

Hoe rijk is de Waddenzee?

Op twee heel verschillende maar markante plaatsen in het Waddengebied vond het tweedaagse symposium “Hoe rijk is de Waddenzee” plaats. Op 23 mei verzamelden zich het maximale aantal van 150 deelnemers in de voormalige gereformeerde kerk in Nes (gemeente Dongeradeel), gelegen op een oude landtong tussen de voormalige Middelzee en de Lauwerszee, waar zij luisterden en discussieerden naar aanleiding van een twaalftal presentaties, verdeeld in 6 blokken. Op 24 mei werd met drie zeilschepen een vaartocht van Lauwersoog naar Schiermonnikoog gemaakt en werd het thema “Hoe rijk is de Waddenzee?” van nog meer kanten belicht en ervaren.

Dag 1 - 23 mei 2017 - Nes, gemeente Dongeradeel

Onder de bezielende leiding van dagvoorzitter Katja Philippart (portefeuillehouder Ecologie Waddenacademie) werd een introductie op het programma gegeven.

Katja Philippart Jouke van Dijk

Jouke van Dijk (directeur Waddenacademie) heette iedereen welkom namens de Waddenacademie en Programma naar een Rijke Waddenzee. Tot voor kort was deze kerk nog in gebruik als kerk, maar zoals overal vinden ook in krimpggebieden transitie plaats. Daarom is het mooi dat dit gebouw nu op een andere manier gebruikt kan worden. Het thema “Hoe rijk is de Waddenzee” zal vandaag van alle kanten belicht worden. Er zijn allerlei trends en effecten, waardoor keuzes gemaakt moeten worden. Daarom is het zinvol om met elkaar te kijken hoe het er voor staat.

Blok 1 - Slib en zand

Albert de Hoop (burgemeester van Ameland) vertelde dat Ameland, met ruim 3.500 bewoners en 600.000 bezoekers per jaar, al een lange traditie van zelfredzaamheid kent. Dit zit onderhand in de natuur van de mensen. Ook op het gebied van duurzaamheid wordt gestreefd naar 100% zelfvoorziening. Wat betreft elektriciteit is dit al gelukt; voor warmte en gas zal dat in 2021 zo ver zijn. Daarnaast is er een goede balans gevonden tussen het aantal toeristen en de draagkracht van de natuur. Toeristen komen voor hun plezier en gaan altijd tevreden weer naar huis. Maar Ameland is geen indianenreservaat en een goede bereikbaarheid is voor dit alles essentieel. Een dam of tunnel is geen optie, ook niet voor de bewoners. Maar een rechte vaargeul over de kortste weg van A naar B heeft het baggerbezwaar van een vaargeul op het wantij. Toch zoeken ze graag mee naar de beste bereikbaarheid van dit mooie stukje Nederland.

Nathanaël Geleynse (morfoloog bij ARCADIS) erkent het probleem van Ameland, dat zijn grondslag nog heeft in onder andere het verlanden en bedijken van de Middellzee, evenals het afsluiten van de Lauwerszee en Zuiderzee.

Daarom onderzoeken ze de vraag of de Waddenzee te rijk is aan zand en slib. Door de natuurlijke dynamiek van het Noordzee- en Waddenzee-water wordt er zand uit de Noordzeekustzone en de buitendelta's getransporteerd naar de Waddenzee, waar het in de geulen, op de platen en tegen de vastelandskust aankomt. Door de afsluitingen is het Waddengebied veel kleiner geworden en daardoor bezinkt het zand en wordt het waddengebied ondieper. Daarnaast stijgt de zeespiegel van nature. Momenteel wordt de Waddenzee gemiddeld door dit zandtransport nog ondieper, maar of dit een voldoende buffer is voor versnelde zeespiegelstijging ten gevolge van de klimaatverandering, wordt nog onderzocht. De slibhuishouding is heel anders en ingewikkelder. Slib komt uit de Noordzee en is nog slecht onderzocht. Ook is de verdeling van zand en slib niet gelijk verdeeld over het waddengebied. Bovenstaande geldt op macroniveau voor het waddengebied als geheel; op lokale schaal zijn grote verschillen tussen sedimentatie en erosie. Sedimentatie treedt nu vooral op langs de vastelandskust van Groningen en Friesland. Dat zorgt voor afname van de golfslag, maar is mede een oorzaak van de vaarwegproblematiek tussen Holwerd en Ameland. Ook wordt de verbinding met het achter de dijk liggende lage land voor vismigratie en zoet-zoutovergangen steeds lastiger.

Blok 2 - Vis, schelp- en schaaldieren

Vanuit het bestuur van de garnalen- en de mosselsector werd om de buurt verteld door Barbara Holierhoek (voorzitter van de vissersverenigingen Ons Belang en Hulp in Nood) en Addy Risseeuw (secretaris van PO Mosselcultuur).

De Nederlandse garnalensector bestaat uit zo'n 90 vissers op de Waddenzee en 140 op de Noordzee, in totaal evenveel als het aantal Duitse garnalenvissers. Sinds het afsluiten van het mosselconvenant in 2008 heeft de garnalensector een slechte relatie met de mosselsector, want waar mossels liggen kunnen garnalenvissers niet vissen. En als er veel mossels zijn, dan zijn er weinig garnalen. Het is niet duidelijk waarom dat zo is. Garnalen zijn nog weinig onderzocht. Door het MSC-traject komt er nu gelukkig meer kennis.

Addy Risseeuw

Barbara Holierhoek

De mosselsector voelt zich heel rijk met de Waddenzee, omdat er dit jaar veel mossels te zaaien en te oogsten waren. Dit geeft economische rijkdom en plezier voor toeristen. Ze zijn blij met het mosselconvenant: er is nu goed overleg met de overheid en de ngo's en er wordt onderzoek gedaan, dus niet meer gediscussieerd op emoties, maar over feiten en wensen. Dat gunt hij de garnalensector ook.

Ingrid Tulp

Henrice Jansen

Ingrid Tulp (onderzoeker bij Wageningen Marine Research) toonde resultaten van 50 jaar monitoring van bodemvissen in de geulen van de Waddenzee. In de Waddenzee komen 3 groepen vissen voor: trekvisser (vaak tussen zout en zoet water); vissoorten die hun hele leven daar doorbrengen en vissoorten die de Waddenzee als opgroeigebied (kinderkamer) gebruiken. Vooral die laatste groep is sterk achteruitgegaan. Dat lijkt te kunnen komen door warmer water in de Waddenzee (Schol zit nu in de Noordzee; Zeebaars en Rode Poon zijn vanuit het zuiden naar de Waddenzee gekomen), door visserij en mogelijk door predatie door zeehonden, verminderde eutrofiëring en veranderingen in het habitat. Om de kennislacunes te kunnen beantwoorden wordt uitgebreider onderzoek gedaan in het project Swimway.

Henrice Jansen (eveneens onderzoeker bij Wageningen Marine Research) toonde resultaten van schelpdieronderzoek sinds 1990, in de gehele Waddenzee. Duidelijk is dat alle schelpdiersoorten een grote dynamiek in voorkomen en biomassa laten zien. De laatste 5 jaar gaat het goed met kokkels, mossels en de Strandgaper (vooral bij de Afsluitdijk door zoetwaterinvloed). Het areaal mossel- en oesterbanken (veelal gemengd) is vrij stabiel. In 2016 was er een grote broedval mosselen.

Door vragen uit de zaal werd duidelijk dat bovengenoemde onderzoeksgegevens allemaal gebruikt worden om draagkracht en exploitatie vast te kunnen stellen. Onderzocht wordt echter nog niet wat de oorzaken van de trends zijn. Ook werd opgemerkt dat de helft van het schelpdierbestand in de Waddenzee uit exoten bestaat. De relatie tussen visstand en de Scholbox is een ingewikkelde en wordt nog uitgezocht. Al met al werd duidelijk dat er nog veel behoefte is aan kennis, zowel op het gebied van ecologie (biodiversiteit), morfologie (troebelheid), economie (draagkracht) en techniek (vis-systemen), aan kennisoverdracht en aan contact.

In de middagpauze was er binnen en buiten volop tijd voor heerlijke hapjes en wandelgangen.

Blok 3 - Vogels

Manon Tentij

Theunis Piersma

Manon Tentij (programmamanager bij Vogelbescherming Nederland) vertelde dat de Waddenzee voor miljoenen vogels van groot belang is, om te broeden, te overwinteren of om op te vetten tussen hun broedgebied op de toendra en taiga en hun overwinteringsgebied in West-Afrika (de Wadden Sea Flyway). Langs de hele Flyway worden nu tellingen gedaan, die veel inzicht geven over de vogelstand in de verschillende gebieden. In het Waddengebied is vooral sprake van achteruitgang van broedvogels, zoals de Scholekster, Visdief, Strandplevier en Kluut. Dit lijkt te komen door toenemende economische druk (gas- en zoutwinning, visserij, toerisme, landbouw) en het verdwijnen van broed-, rust- en voedselplaatsen (door frequentere overstroming van nestlokaties door zeespiegelstijging; habitatverlies; verhoogd risico op predatie; verstoring en gebrek aan voedsel). Daarom is een actieplan Broedvogels Waddengebied opgesteld, dat uitgevoerd wordt in samenwerking met Coalitie Wadden Natuurlijk, want rijkdom aan vogels is ook rijkdom voor mensen.

Theunis Piersma (hoogleraar trekvogelecologie aan de Rijksuniversiteit Groningen) onderzoekt in onder meer het project Metawad de beperkende factoren van vijf soorten trekkende wadvogels, met behulp van kleurringen en zenders. Zo werd bijvoorbeeld ontdekt dat de Rosse grutto in het voorjaar steeds eerder naar de toendra vliegt om te broeden, omdat de sneeuw eerder smelt (2 weken eerder sinds 20 jaar geleden) en het tijdstip van het uitkomen van de jongen gelijk moet liggen met het tijdstip van het vrijkomen

van hun belangrijkste voedsel vanonder de sneeuw: emelten. Ze komen echter niet eerder terug uit Afrika (onbekend waarom), dus hebben steeds minder tijd om op te vetten in de Waddenzee. Als in het Waddengebied de dichtheid wadvogers en emelten (die nu alleen maar afneemt) zou toenemen, kan dat de Rosse grutto redden.

Blok 4 - Havens

Bart Kuipers (haveneconoom aan de Erasmus Universiteit Rotterdam) vertelde dat havens weliswaar verantwoordelijk zijn voor 30% van de CO₂-uitstoot in Nederland, maar dat ze ook economisch heel belangrijk zijn: voor opslag, overslag, voor bedrijven, recreatie, cultuur, wonen en als groeipool/motor van de economie. Havens ontwikkelen zich na een economische impuls. Bij de Eemshaven is die er pas 30 jaar na de aanleg gekomen, maar nu gaat het heel goed, evenals met de andere Waddenzeehavens. Ten opzichte van de Nederlandse havens groeien de Noordelijke zeehavens enorm. Ze zijn gespecialiseerd in visserij, energie of chemie. Duurzaamheid is daarbij een must en biedt kansen. Maar er is ook veel internationale onzekerheid. Daarom wordt de komende maanden het economische perspectief van de Waddenzeehavens onderzocht. Daarna is te zeggen hoe rijk de Waddenzee zal zijn in 2030.

Bart Kuipers

Arjen Bosch

Arjen Bosch (secretaris van de Raad van Advies van de Waddenzeehavens) werd geïnterviewd door Katja Philippart. Hij vertelde dat de Waddenzeehavens in 2010 voorzichtig zijn begonnen met verduurzaming. Daarom specialiseren ze zich steeds meer, combineren hun activiteiten met natuur (building with nature) en werken duurzamer (bijv. op het gebied van ballastwater en oliebestrijding). Door

specialisatie worden havens minder concurrent van elkaar en wordt samenwerking makkelijker. Zo hebben alle Waddenzeehavens nu een EcoPort (milieu)-certificaat. Verdiepen of uitbreiden (ten koste van Natura2000-gebied) is voor de Waddenzeehavens niet aan de orde. Ze gaan uit van de huidige/natuurlijke omstandigheden en richten zich op specialisatie.

Blok 5 - Waterrecreatie

Kor Wijngaarden (voorzitter van de Wadvaarders) benadrukte dat natuurbeleving en vrij en verantwoord varen voor de Wadvaarders voorop staat. Daarom hebben ze ook deelgenomen aan een hele serie afspraken, zoals het Pact van Rede, de Erecode en het Convenant Vaarrecreatie. Ze zien ook dat toegangsbeperkende maatregelen, zoals de artikel 20 gebieden, werken. Er is nu overleg gaande over een dynamisering daarvan, met flexibele vaartijden, afhankelijk van het getij.

Kor Wijngaarden

Michiel Firet

Michiel Firet (programmamanager Wadden bij Staatsbosbeheer) gaf een reflectie als natuurbeheerder, in een streven naar een gezamenlijk beter beheer van Unesco Werelderfgoed Waddenzee. In het Waddengebied zijn zeer veel organisaties en mensen betrokken en velen hebben het gevoel dat het gebied van hun is. Maar wie bekommert zich om het gebied zelf? De biodiversiteit is de gedupeerde. Het Werelderfgoed Waddenzee is primair een natuurgebied, met een uniek open landschap. Natuur en rust zijn hierbij het uitgangspunt en het overige gebruik is volgend. Maar als het slecht gaat met de natuur wordt er vergaderd en geprocedeerd, waarbij we steeds verder van de rijke Waddenzee afkomen. Kunnen we die nog langs een geleidelijke weg bereiken, of is een reset nodig? Een 'Groots gebaar herstel' lijkt

nodig. Het Pact van Rede was een keerpunt naar een convenant. Sindsdien lopen er vele transities (in de visserij en Eems-Dollard). Het Kokkelconvenant was zelfs een reset: sindsdien gaat het weer goed met kokkels en kokkeletende vogels. Zo zijn er meer kansen, waarbij een reset soms nodig is om het beter te maken. Er is een actieve natuursector, die graag verantwoordelijkheid wil nemen, vanuit de doelen die gesteld zijn. Daarbij kunnen Wad en Mens prima samen gaan, maar moet iedereen wel hart hebben voor het gebied en vanuit zijn eigen bubbel kunnen kijken naar waar het eigenlijk om gaat. Dan ontstaat er misschien een andere kaart van het gebied en komen we misschien ook tot andere oplossingen. Daarom zet de Coalitie Wadden Natuurlijk werkgemeenschappen op, om met alle betrokkenen naar oplossingen te zoeken.

Blok 6 - Afsluiting

Na deze presentaties gaven diverse mensen in de zaal hun visie op een rijke Waddenzee. Daarbij kwamen natuur, cultuur, bezieling, dynamiek, luchtvervuiling en klimaatverandering aan de orde. Katja Philippart sloot als voorzitter de dag af met allerlei voorbeelden en nuances over rijkdommen in de Waddenzee. Om die te behouden moeten we de vinger aan de pols houden voor bedreigingen zoals de klimaatverandering, en hiervoor tijdig investeren. Hopelijk zijn daarvoor op dit symposium weer de nodige verbindingen gelegd!

Daarna nam Gerrit Breteler, met begeleiding van Clara Rullmann, ons mee in zijn bezinnende zang in vele talen, over het vlakke land, de oude dijk en zijn immer boeiende wolkenlucht, waarna we ons het afsluitende diner goed lieten smaken.

Gerrit Breteler en Clara Rullmann

Dag 2 - 24 mei 2017 - Vaartocht Waddenzee

Op 24 mei 2017 begon het symposium met een opdracht: “verzamel op weg naar de schepen een stukje zwerfvuil”. Dit werd ingezameld in de haven van Lauwersoog voor het aan boord gaan op een van de drie zeilschepen waarmee we een vaartocht over de Waddenzee maakten, om op een andere manier invulling te geven aan het thema: “Hoe rijk is de Waddenzee?”.

Allereerst werden we hartelijk welkom geheten met koffie en koek op de Willem Jacob, de Anna Catharina of de Babbelaer. De schipper vertelde over de historie van het schip, het verloop van de dag en enkele praktische zaken. Daarna kregen we op het dek een snelle cursus zeilen uitpakken, zeilen hijsen en wenden, en gingen de trossen los. Op elk schip werd hetzelfde programma uitgevoerd door leden van Programma Rijke Waddenzee. Hiervoor werden twee sprekers per zodiac van boot naar boot gebracht door Barbara Rodenburg (schipper van de TS 31).

Uitleg over het wad, de route en de Waddenkwis

In de ochtend hadden we vrijwel windstil weer, wat zorgde voor een heerlijk ontspannen sfeer en prachtige plaatjes. We voeren van Lauwersoog richting het oosten naar de Schildknoopen, die doodloopt op het wantij onder Schiermonnikoog. Ondertussen kregen we uitleg over het gebied en werd vervolgens onze kennis getest door middel van deel 1 van een Waddenkwis. Hiervoor werden de aanwezigen in twee willekeurige groepen gesplitst en onderworpen aan vooral vragen over het onderwaterleven in de Waddenzee, zoals “Hoeveel vissoorten komen er voor in de Waddenzee (door het jaar heen)?” en “Wat is dit?”, terwijl een fossiele platte oester werd getoond. Dit leidde, vooral door de vorm en inzet, tot fanatieke en hilarische situaties.

Nienke Dijkstra (oprichter van Doe eens Wad) vertelde dat ze al haar hele leven vaart, en dat 2011 een ommekeer bracht. Toen vonden ze op het Rif chemisch afval, dat ze natuurlijk meenam. Vanaf dat moment wilde ze dat iedereen zich bewust was van de enorme hoeveelheid afval in zee en langs de randen. Ze stuurde brandbrieven en kreeg het voor elkaar dat er een actieplan kwam. Dit ligt nu bij alle beheerders en zal de komende twee jaar uitgevoerd worden als project binnen de Coalitie Wadden Natuurlijk. Ook van andere kanten wordt nu aandacht gevraagd voor de problematiek van de Plastic Soep en er wordt zelfs onderzoek gedaan naar de schadelijkheid daarvan. Maar voordat bewezen is hoe slecht het is, hoeven we niet stil te zitten. Nienke liet zien wat wijzelf vanochtend aan zwerfvuil hadden gevonden. We discussieerden over het probleem, over bewust-zijn en over

oplossingen, waar wel steeds meer wettelijke mogelijkheden voor komen. Maar gelukkig kun je hier ook zelf iets aan doen.

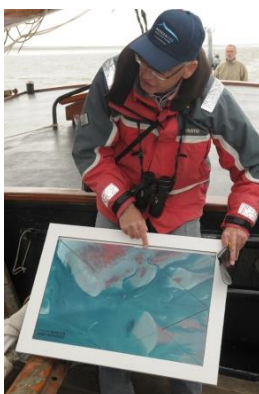

Ondertussen waren alle drie de schepen aangekomen aan het eind van de Schildknoopen en werd de lunch gezamenlijk langs zij genuttigd.

Na de middagpauze kregen we opeens wind in de zeilen en werd koers gezet richting het zeegat. We leerden dat “als je de vogels op de dijk ziet staan, het tijd is om overstag te gaan”.

Daarna werd in het vervolg van de Waddenkwis serieus gestreden en tenslotte gepuzzeld. Alleen de laatste vraag “Welk stuk van de Nederlandse Waddenzee zie je hier” kon door niemand worden beantwoord, terwijl we daar toch zojuist langs gevaren waren. Maar gelukkig waren er voldoende prijzen (zakjes kokkels met een bijbehorend pastarecept), zodat ook de verliezers winnaars werden.

Puzzel Waddenkwis

Martha Buitenkamp

Tot slot vertelde Martha Buitenkamp (van Programma Rijke Waddenzee) dat het trilaterale project “Swimway” onlangs van start is gegaan, in samenwerking met organisaties in Duitsland en Denemarken, om te kunnen voldoen aan onze internationale verplichtingen ten aanzien van een gezonde visstand in de Waddenzee. Op de trilaterale conferentie in 2014 was afgesproken om iets aan de afnemende visstanden en ontbrekende informatie te gaan doen. Op de conferentie in 2018 in Leeuwarden zal hiervoor een verklaring worden getekend, waarna het programma in de periode 2018-2024 uitgevoerd kan worden. Dit bestaat naast onderzoek ook uit monitoring, maatregelen, beleid en communicatie, in de gehele Waddenzeeregio van Nederland, Duitsland en Denemarken.

Dit is een verslag van het tweedaagse Symposium “Hoe rijk is de Waddenzee”, gehouden op 23 mei 2017 in Nes (gemeente Dongeradeel) en op 24 mei 2017 op de Waddenzee, varende met de Willem Jacob, de Anna Catharina en de Babbelaer van Lauwersoog naar Schiermonnikoog.

Organisatie: Waddenacademie en Programma Rijke Waddenzee

Foto's: Thea Smit en Cora de Leeuw

Verslag: Cora de Leeuw

Meer informatie op: www.waddenacademie.nl en www.rijkewaddenzee.nl

De presentaties, video-opnamen en een foto-impressie zijn te vinden op de website van de Waddenacademie:

<https://www.waddenacademie.nl/nl/organisatie/symposia/symposium-hoe-rijk-is-de-waddenzee/>